

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Konsumenci w gospodarce o obiegu zamkniętym”

(opinia z inicjatywy własnej)

(2019/C 353/03)

Sprawozdawca: **Carlos TRIAS PINTÓ**

Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	24.1.2019
Podstawa prawna	Art. 32 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Opinia z inicjatywy własnej
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji
Data przyjęcia przez sekcję	4.7.2019
Data przyjęcia na sesji plenarnej	17.7/2019
Sesja plenarna nr	545
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	200/4/9

1. Wnioski i zalecenia

1.1. EKES opowiada się za strategicznym przeorientowaniem na szczeblu europejskim, krajowym i lokalnym w stronę zdecydowanego propagowania nowych modeli obiegów zamkniętych, nie tylko aby wspierać dostosowanie wszystkich podmiotów, ale także aby umieścić konsumentów w centrum polityki publicznej.

1.2. Uzyskanie koniecznej intensywności i skuteczności procesu zamykania obiegu gospodarki i ograniczenia nadmiernej konsumpcji będzie wymagało zwiększenia roli konsumentów w zmianie obecnego modelu produkcji i konsumpcji, gdyż codzienne decyzje konsumpcyjne stanowią najskuteczniejsze narzędzie zmian.

1.3. Należy wdrożyć system kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie, a także bardziej obiektywnie informować o wyborach konsumpcyjnych i zachęcać konsumentów do zachowań zgodnych z koncepcją obiegu zamkniętego. EKES podkreśla rolę lokalnej administracji publicznej i organizacji konsumenckich w tej dziedzinie.

1.4. Do pomiaru skuteczności działań posłużą wskaźniki oddziaływania opracowywane na podstawie celu zrównoważonego rozwoju 12⁽¹⁾ wskazanego przez Organizację Narodów Zjednoczonych i celów powiązanych, co doprowadzi do opracowania nowych norm.

1.5. Z uwagi na przekrojowy charakter świadomej konsumpcji oceny oddziaływania zostaną uzupełnione o pozostałe 16 celów zrównoważonego rozwoju i ich rezultaty, a cel zrównoważonego rozwoju 17 „Partnerstwa” wzmocni obszary współtworzenia i współodpowiedzialności, zapewniając zarówno efekt mnożnikowy, jak i wymaganą skalę działań.

(¹) <https://www.undp.org/content/undp/es/home/sustainable-development-goals/goal-12-responsible-consumption-and-production.html>

1.6. Rachunek społeczny i środowiskowy śladów produktu w różnych łańcuchach wartości ma wielki potencjał, jeśli chodzi o dostarczanie konsumentowi odpowiednich informacji na temat jego decyzji konsumpcyjnych, w kontekście społeczeństwa cyfrowego. EKES nalega, by stosować wiarygodne, porównywalne i weryfikowalne wskaźniki oddziaływania, i podkreśla w szczególności znaczenie monitorowania tych wskaźników, które dotyczą substancji chemicznych, także pod względem manipulacji.

1.7. Działania należy prowadzić tak, aby były one korzystne dla wszystkich, a ponadto nie mogą one mieć charakteru uniwersalnego i należy je dostosowywać do specyficznych uwarunkowań poszczególnych terytoriów i sektorów działalności, z wykorzystaniem metod oddolnych angażujących w poszczególnych przypadkach wszystkie zainteresowane podmioty. Inicjatywy te powinny być głęboko zakorzenione w procesie rozwoju gospodarki lokalnej i napędzane poprzez wsparcie instytucjonalne i upodmiotowienie organizacji konsumentów.

1.8. Przewodnia rola Europy w różnych modelach gospodarki o obiegu zamkniętym powinna przełożyć się na stworzenie otoczenia biznesowego sprzyjającego internacjonalizacji towarów i usług gospodarki o obiegu zamkniętym z wykorzystaniem pionierskich doświadczeń zebranych w takich krajach jak Korea Południowa ⁽²⁾. Do modeli tych powinny być dołączone szczegółowe wytyczne dotyczące sprawiedliwego przejścia na gospodarkę i społeczeństwa zrównoważone z punktu widzenia ochrony środowiska ⁽³⁾, które zapewniłyby również równe warunki działania wobec tańszej produkcji z krajów trzecich.

1.9. Reklama i praktyki handlowe odgrywają kluczową rolę, jeśli chodzi o decyzje konsumenckie. Polityka społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw musi przyczynić się do wyeliminowania takich praktyk jak nieuczciwy zielony PR i pseudospołeczny marketing. W związku z tym należy koniecznie wzmocnić istniejące ramy instytucjonalne nadzorowania i zatwierdzania poszczególnych przemian ukierunkowanych na gospodarkę o obiegu zamkniętym.

1.10. System podatkowy i odpowiedzialne zamówienia publiczne stanowią skuteczne narzędzia do wdrożenia modelu zachęt na rzecz odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji w ramach stopniowej normalizacji produktów i usług. W przypadku systemu podatkowego państwa członkowskie powinny rozważyć skuteczne sposoby zastosowania podejścia opartego na nagrodach oraz stopniowo zmierzać w kierunku konwergencji opodatkowania w gospodarce o obiegu zamkniętym z korzyścią dla jednolitego rynku europejskiego. Natomiast w przypadku zamówień publicznych lokalne organy administracji publicznej muszą opracować plany wsparcia dla „zrównoważonych dostawców”, aby ułatwić im dostosowanie i skalowalność produkcji, często niewystarczającej do zaspokojenia aktualnego zapotrzebowania w ramach zamówień.

1.11. EKES zachęca do stosowania dobrowolnego etykietowania – jako środka przejściowego przed wprowadzeniem etykietowania obowiązkowego – pod warunkiem że opiera się ono na niezależnych i zweryfikowanych programach doskonałości środowiskowej. Dzięki promowaniu unijnego oznakowania ekologicznego ⁽⁴⁾ i rozszerzeniu zakresu jego stosowania na większą liczbę produktów stałoby się ono reprezentatywną „marką” dla zrównoważonych produktów w Europie.

1.12. EKES zauważa, że należy pilnie ulepszyć ekoprojektowanie poprzez systematyczne badanie wymogów w zakresie okresu użytkowania, możliwości naprawy, składników chemicznych itd., a jednocześnie zarówno uwzględnić kryteria społeczne, jak i propagować lokalne sieci konsumpcji i praktyki prosumenckie.

2. Wprowadzenie i kontekst

2.1. **Zrównoważony wzrost i zrównoważona konkurencyjność** powinny również uwzględniać czynniki jakościowe, które obejmują brak wycisku pracowników lub eksploatacji środowiska, sprawiedliwe warunki życia w ramach zasobów planety oraz, podsumowując, model utrzymujący równowagę między dobrobytem gospodarczym, kwestiami środowiska i włączeniem społecznym ⁽⁵⁾.

2.2. Gospodarka o obiegu zamkniętym powinna stanowić model zachowania człowieka kompatybilnego z zasadami funkcjonowania przyrody, chroniący i odnawiający kapitał naturalny.

2.3. Przejście od gospodarki liniowej do gospodarki o obiegu zamkniętym zostało już omówione w wielu badaniach, propozycjach i opiniach, w których kładziono jednak nacisk na produkcję i niemal nie uwzględniano roli konsumenta, kluczowego podmiotu dla sprostania wyzwaniom, jakie stoją przed gospodarką o obiegu zamkniętym.

⁽²⁾ Podczas forum społeczeństwa obywatelskiego w Seulu w kwietniu 2018 r., które było poświęcone umowom handlowym między UE a Koreą Południową, główną kwestią stanowiącą przedmiot omawianych konwencji MOP była gospodarka o obiegu zamkniętym.

⁽³⁾ Wytyczne na temat sprawiedliwej transformacji w kierunku zrównoważonych środowiskowo gospodarek i społeczeństw dla wszystkich, MOP.

⁽⁴⁾ Komitet doradczy ds. oznakowania ekologicznego UE wprowadza obecnie – w oparciu o metodologię uwzględniającą cykl życia produktów – nowe kryteria i wskaźniki dotyczące stosowania i eliminowania produktów.

⁽⁵⁾ Zob. opinia EKES-u „Słuchać głosu obywateli Europy, by budować zrównoważoną przyszłość (Plan działania EKES-u na szczyt w Sybiniu i późniejszy okres)” (Dz.U. C 228 z 5.7.2019, s. 37).

2.4. Punktem wyjścia jest stwierdzenie wyraźnego rozdźwięku między deklaracjami konsumentów, którzy z wielką wrażliwością reagują na wyzwania społeczne i środowiskowe ⁽⁶⁾, a ich modelami zachowań, dla których charakterystyczne jest zjawisko *low cost*, gdzie często czynnik ceny (w której ustalaniu nie uwzględnia się negatywnych skutków zewnętrznych) przeważa nad całościową jakością produktu lub usługi.

2.5. Jednak wartości liczbowe maleją, gdy przechodzi się z obszaru postrzegania i oczekiwań do działań i zobowiązań. Można wówczas zauważyć napięcie między tym, co dostępne, a tym, co zrównoważone. Informacja i szkolenie stanowią kluczowe czynniki optymalizacji uczestnictwa konsumenta w tym procesie.

2.6. W pakiecie środków na temat gospodarki o obiegu zamkniętym zawarto kilka bezpośrednich odniesień do zachowań konsumentów, które EKES poparł ⁽⁷⁾:

2.7. Europejski Komitet Regionów w swojej opinii „Plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym” ⁽⁸⁾ zwraca uwagę na zachowania konsumentów i tendencje w społeczeństwie, podkreślając bardzo istotną rolę władz lokalnych i regionalnych w zakresie wzmocnienia środków w dziedzinie kształcenia, szkolenia i kwalifikacji zawodowych, które poprawią zrozumienie zagadnienia zrównoważonej konsumpcji, ochrony zasobów i zapobiegania powstawaniu odpadów, a także odpowiedzialności producentów na etapie projektowania i wprowadzania do obrotu.

2.8. Na koniec EKES podkreśla, że niektóre innowacyjne formy konsumpcji mogą również wspierać rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym: dzielenie się produktami lub infrastrukturą (gospodarka dzielenia się), konsumowanie usług zamiast produktów, korzystanie z platform informatycznych lub cyfrowych itd.

3. Gospodarka o obiegu zamkniętym w strategiach UE

3.1. Prawdziwym wyzwaniem dla unijnej polityki w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, oprócz kwestii regulacji i produkcji, jest zmobilizowanie kapitału ludzkiego, czyli zachowań konsumentów w ramach ich codziennych zwyczajów i decyzji. Efekt mnożnikowy indywidualnych działań zachęca do pełnego zaangażowania konsumentów jako skutecznej dźwigni zmian.

3.2. W komunikacie „Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym” ⁽⁹⁾ stwierdza się, że „wybory dokonywane przez miliony konsumentów mogą wspierać rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym lub go utrudniać”.

3.3. Komisja uważa, że „w związku z dużą liczbą etykiet i twierdzeń dotyczących ekologiczności, unijnym konsumentom często trudno jest rozróżnić produkty i ufać dostępnym informacjom. Twierdzenia dotyczące ekologiczności mogą czasem nie spełniać wymogów prawnych dotyczących wiarygodności, dokładności i jasności”.

3.4. „Cena jest kluczowym czynnikiem wpływającym na decyzje zakupowe, zarówno w ramach łańcucha wartości, jak i u konsumentów końcowych. Zachęca się zatem państwa członkowskie do przewidzenia bodźców i korzystania z instrumentów ekonomicznych, takich jak podatki, celem zapewnienia, aby ceny produktów lepiej odzwierciedlały koszty środowiskowe. Aspekty związane z gwarancjami, takie jak okres gwarancji prawnej i przeniesienie ciężaru dowodu, mogą chronić konsumentów przed wadliwymi produktami i przyczynić się do trwałości produktów i możliwości ich naprawy.

3.5. W komunikacie wymieniono wprawdzie wiele z kluczowych parametrów zrównoważoności, lecz jednocześnie pominięto wielość interakcji zachodzących w różnych łańcuchach wartości, które sprawiają, że konsument staje się uczestnikiem drugoplanowym.

4. Aktualna sytuacja z punktu widzenia strategii unijnych

4.1. Europa posiada już ramy regulacyjne służące propagowaniu odpowiedzialnego udzielania zamówień publicznych ⁽¹⁰⁾, które dzięki swojemu potencjałowi ⁽¹¹⁾ stanowią jeden z głównych elementów napędowych gospodarki o obiegu zamkniętym. Jednakże stwierdza się liczne trudności w zakresie ich skutecznego wdrożenia, co wymaga dokładniejszego wyjaśnienia, które produkty i usługi uznaje się za należące do obiegu zamkniętego.

⁽⁶⁾ Specjalne wydanie Eurobarometru, wrzesień–październik 2017 r.: dla 94 % Europejczyków ochrona środowiska ma duże lub dość duże znaczenie, a rosnąca ilość odpadów stanowi jeden z głównych powodów do niepokoju. Natomiast 87 % respondentów uważa, że mogą odgrywać bardzo ważną lub dość ważną rolę.

⁽⁷⁾ Zob. Dz.U. C 230 z 14.7.2015, s. 99; Dz.U. C 264 z 20.7.2016, s. 98; Dz.U. C 389 z 21.10.2016, s. 80; Dz.U. C 345 z 13.10.2017, s. 102; Dz.U. C 283 z 10.8.2018, s. 61 i Dz.U. C 367 z 10.10.2018, s. 97.

⁽⁸⁾ Dz.U. C 88 z 21.3.2017, s. 83.

⁽⁹⁾ COM(2015) 614 final.

⁽¹⁰⁾ Zob. dyrektywy 2014/23/UE, 2014/24/UE i 2014/25/UE.

⁽¹¹⁾ Wartość europejskich zamówień publicznych wynosi prawie 15 % PKB.

4.2. Ponieważ mowa jest o transformacji, która powinna czerpać z najlepszych praktyk z różnych łańcuchów wartości, przy użyciu dynamicznej terminologii należy skupić się na procesach normalizacji w skali globalnej, z wykorzystaniem nowych wartości pomiarowych, gdyż wielostronna gospodarka zglobalizowana wymaga posługiwania się wspólnym językiem.

4.3. W oparciu o plan działania Komisji Europejskiej dotyczący zrównoważonego finansowania i o rozporządzenie w sprawie systematyki działalności zrównoważonych⁽¹²⁾ powstanie nowa rodzina wskaźników oddziaływania społeczno-środowiskowego, w pełni zharmonizowanych z wytycznymi ONZ.

4.4. Przy wsparciu środków Komisji Europejskiej, obecnie wzmocnionych i zebranych w ramach InvestEU, przewiduje się znaczące przekierowanie inwestycji na działania przyczyniające się do łagodzenia zmiany klimatu i zapobiegania wyczerpaniu zasobów naturalnych, takie jak modernizacja budynków mieszkalnych i wykorzystanie systemów geotermalnych⁽¹³⁾, które to działania są powiązane z bezpośrednimi decyzjami konsumentów.

4.5. Nowy ład dla konsumentów z jego dobrymi i złymi stronami przyczyni się do zwiększenia zaufania konsumentów⁽¹⁴⁾. Zdaniem EKES-u⁽¹⁵⁾ poprawa zakresu stosowania prawa dotyczącego konsumentów ma kluczowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju gospodarki o obiegu zamkniętym.

4.6. Warto również zwrócić uwagę na wspólną inicjatywę Komisji Europejskiej i EKES-u, które uruchomiły *Europejską platformę zainteresowanych stron gospodarki o obiegu zamkniętym*⁽¹⁶⁾, „sieć sieci”, stanowiącą miejsce spotkań, gdzie można zajmować się poszczególnymi wyzwaniem i dzielić się najlepszymi praktykami i rozwiązaniami. Istotną rolę odgrywają również między innymi forum REAP⁽¹⁷⁾ oraz Unijna Platforma ds. Strat i Marnotrawienia Żywności⁽¹⁸⁾.

5. Przyszłe zobowiązania Komisji Europejskiej

5.1. W swoich pracach poświęconych ekoprojektowi Komisja szczegółowo przeanalizuje proponowane wymogi w zakresie trwałości oraz informacje dotyczące wspólnego użytkowania i napraw, a także dostępności części zamiennych. Oceni również możliwość wprowadzenia informacji na temat trwałości do etykietowania energetycznego.

5.2. W zmienionych wnioskach dotyczących odpadów Komisja przedstawia nowe zasady, które mają zachęcać do ponownego użycia.

5.3. Komisja podejmie działania na rzecz lepszego egzekwowania gwarancji dotyczących produktów materialnych i przeanalizuje sposoby poprawy sytuacji, a także zajmie się problemem fałszywych twierdzeń dotyczących ekologiczności.

5.4. Komisja przygotuje niezależny program badań w ramach programu „Horyzont Europa”, dążąc do dalszych postępów w kwestiach związanych ze skracaniem cyklu życia produktów⁽¹⁹⁾.

5.5. Komisja wzmocni wdrażanie ekologicznych zamówień publicznych, promując włączanie aspektu gospodarki o obiegu zamkniętym do nowych lub zmienionych kryteriów.

6. Czy przejście do gospodarki o obiegu zamkniętym naprawdę ma miejsce?

6.1. „Zrównoważony rozwój to [...] proces [...], w którym zachowania, działania i decyzje rządów, przedsiębiorstw, pracowników, obywateli i konsumentów podejmowane są tak, by ich cele gospodarcze, środowiskowe i społeczne realizowane były w odpowiedzialny sposób”⁽²⁰⁾.

⁽¹²⁾ COM(2018) 353 final, przyjęty w marcu 2019 r. przez współprawodawców.

⁽¹³⁾ W marcu 2019 r. współprawodawcy przyjęli systematykę działalności zrównoważonych.

⁽¹⁴⁾ Po rozczarującym porozumieniu Komisji Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów Parlamentu Europejskiego w sprawie wadliwych produktów (luty 2018 r.), następne okazało się pozytywne: dotyczyło lepszej ochrony zakupów online oraz pragnienia sankcjonowania zjawiska podwójnej jakości żywności (kwiecień 2018 r.).

⁽¹⁵⁾ Dz.U. C 440 z 6.12.2018, s. 66.

⁽¹⁶⁾ <https://circulareconomy.europa.eu/platform/>

⁽¹⁷⁾ <http://ec.europa.eu/environment/industry/retail/about.htm>

⁽¹⁸⁾ <https://webgate.ec.europa.eu/flwp/>

⁽¹⁹⁾ W ramach projektu H2020 „PROMPT” przeprowadzane są testy mające na celu sprawdzenie przedwczesnego zużycia się produktów i przedstawione zostaną propozycje służące przedłużeniu okresu użyteczności produktu, łącznie z jego naprawianiem. W skład konsorcjum wchodzi organizacje konsumentów takie jak ANEC/BEUC/ICRT i Test Achats, UFC Que Choisir, OCU, Stiftung Warentest, Consumentenbond oraz instytuty badawcze (TU Delft; Fraunhofer IZM) i organizacje podmiotów zajmujących się naprawami (RUSZ, Ifixit).

⁽²⁰⁾ Opinia EKES-u „Słuchać głosu obywateli Europy, by budować zrównoważoną przyszłość (Plan działania EKES-u na szczyt w Sybinie i późniejszy okres)” (Dz. U. C 228 z 5.7.2019, s. 37).

6.2. Zdaniem EKES-u instytucje unijne stawiają w centrum gospodarki o obiegu zamkniętym kwestie środowiska i produkcji, zapominając niemal o aspektach społeczeństwa i konsumentów, co wiąże się z ryzykiem, że po zamknięciu cyklu nastąpi powrót do gospodarki liniowej.

6.3. W całościowym ujęciu proaktywna rola konsumenta powinna wykroczyć poza zwykłe, asymetryczne uczestnictwo, które releguje go do pełnienia funkcji podmiotu miejskiego zajmującego się recyklingiem odpadów z gospodarstw domowych; należy dać mu możliwość uczestniczenia w całym obiegu zamkniętym.

6.4. Dobrą stroną jest fakt, że dysponujemy odpowiednim zestawem narzędzi na potrzeby gospodarki o obiegu zamkniętym w postaci 17 celów zrównoważonego rozwoju i ich celów powiązanych w połączeniu z wiążącymi protokołami COP21 ⁽²¹⁾ mającymi na celu łagodzenie zmiany klimatu, które stanowią uniwersalne ramy o ogromnym potencjale.

6.5. EKES podkreśla, że transformacja będzie miała lepszą skuteczność i lepiej dostosuje się do celu zrównoważonego rozwoju nr 12 (odpowiedzialna produkcja i konsumpcja), jeśli dokona się lepszego powiązania między podażą i popytem poprzez zakorzenienie gospodarki o obiegu zamkniętym na danym terytorium.

7. Propozycje EKES-u mające na celu wzmocnienie roli konsumentów w modelach gospodarki o obiegu zamkniętym

7.1. Odpowiedzialne badania naukowe i innowacje (ang. *responsible research and innovation*, RRI) w ramach programu „Horyzont Europa”: ułatwiony będzie zrównoważony udział wszystkich podmiotów, w szczególności konsumentów lub ich przedstawicieli.

7.2. Ekoprojekt i ekoinnowacje: na podstawie kryterium współodpowiedzialności środowiskowej wzmocniony zostanie czynny udział konsumentów poprzez praktyki tworzenia wspólnej wartości, które mogą być przedmiotem certyfikacji za pomocą oficjalnie ustanawianych oznaczeń jakości.

7.3. Promowany będzie udział konsumentów w planowaniu polityki w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw poprzez uczestnictwo w testowaniu pilotażowych produktów lub usług w celu ich wspólnego zatwierdzenia *ex ante*.

7.4. Gromadzone będą informacje o dobrych praktykach w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, dając również możliwość zabrania głosu konsumentom. Praktyki o największym efekcie mnożnikowym będą szeroko rozpowszechniane.

7.5. Promowanie opcjonalnego etykietowania z informacją dotyczącą redukcji emisji, ochrony różnorodności biologicznej, efektywnego użytkowania zasobów lub niestosowania składników o wysokim stopniu oddziaływania na środowisko; docelowo takie etykietowanie powinno stać się obowiązkowe. Wprowadzona zostanie etykieta z oszacowaniem trwałości produktu związanej z możliwością uzyskania części zamiennych i opcjami naprawy. Biorąc pod uwagę presję ze strony konsumentów wdrożone zostaną zachęty do przedłużania okresów gwarancyjnych produktu poprzez oficjalne uznanie takiej praktyki oraz poprzez system podatkowy i zamówienia publiczne.

7.6. W ramach nowego ładu dla konsumentów zostaną ustanowione mechanizmy rekompensaty dla konsumentów, którzy nabywając towary i produkty doświadczyli praktyk w zakresie skracania cyklu życia produktów.

7.7. Wykorzystywanie materiałów o bardzo krótkim okresie trwałości (jak tworzywa sztuczne jednorazowego użytku) ⁽²²⁾ i opakowania produktów zostaną objęte nadzorem ⁽²³⁾. Wzmocnione zostaną również kontrole dotyczące substancji chemicznych z zastosowaniem zintegrowanej perspektywy w celu zapobiegania praktykom utrudniającym recykling.

7.8. Informacja dla konsumenta o śladach środowiskowych: dostępna, czytelna i prawdziwa. Nadzorowane będą nieprawidłowe praktyki polegające na podawaniu informacji bez wystarczającego wsparcia empirycznego. w stosownych przypadkach będą one nagłaśniane.

7.9. Kampanie informacyjne skierowane do konsumentów, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży, związane ze zrównoważonymi ekonomicznymi modelami produkcji i konsumpcji, uwzględniające różne strategie przekazywania łagodnych sugestii (ang. *nudge*) oraz czynniki kulturowe i specyficzne uwarunkowania ⁽²⁴⁾.

⁽²¹⁾ <https://unfccc.int/es/node/512>

⁽²²⁾ Dz.U. C 62 z 15.2.2019, s. 207.

⁽²³⁾ Często są one używane nadmiernie i nieodpowiednio, co jest uwarunkowane strategiami marketingowymi.

⁽²⁴⁾ Przykładowo w śródziemnomorskich krajach Europy zabieranie niezjedzonego posiłku z restauracji jest źle widziane.

7.10. Oferta edukacyjna (nieprzerwana od złobka) uwzględniająca w sposób przekrojowy metodykę cyklu życia produktu (produkcja w częściach, modułowość, trwałość, możliwość naprawy i ponownego użycia oraz efektywność energetyczna), z dużym udziałem elementów praktycznych.

7.11. Wykorzystanie potencjału zatrudnienia związanych z działaniami w zakresie ponownego użycia, napraw i recyklingu o wysokim poziomie wartości dodanej („suprarecyklingu”) w ramach strategii jednolitego rynku cyfrowego ⁽²⁵⁾.

7.12. Zapewnienie przez właściwe organy, zgodnie z ich poziomem kompetencyjnym, wystarczającej infrastruktury i zasobów na potrzeby selektywnej zbiórki w każdym miejscu, gdzie generowane są odpady.

7.13. Uznawanie gmin, placówek edukacyjnych, uniwersytetów i innych instytucji wdrażających protokoły uczestnictwa konsumentów w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym poprzez modele oddolne (ang. *bottom up*).

7.14. Rozwój i rozszerzanie doświadczeń w zakresie nowych modeli gospodarczych, z pierwszeństwem dla tych związanych z gospodarką dzielenia się i gospodarką funkcjonalną na określonym terytorium, na wzór chronionych nazw pochodzenia, i z oznaczeniem „gmin o obiegu zamkniętym”.

7.15. Wzmocnienie roli zrzeszeń konsumentów w gospodarce o obiegu zamkniętym poprzez pomoc techniczną i zasoby *ad hoc*.

7.16. Publikowanie i rozpowszechnianie najlepszych praktyk przedsiębiorstw w gospodarce o obiegu zamkniętym na podstawie badań organizacji konsumenckich.

7.17. Promowanie lokalnych sieci konsumpcji, prosumpcji i praktyk o charakterze „zrób to sam”.

Bruksela, dnia 17 lipca 2019 r.

Luca JAHIER
Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

⁽²⁵⁾ Zob. sprawozdanie końcowe ICT for Work: Digital Skills in the Workplace [ICT do pracy: umiejętności cyfrowe w miejscu pracy].